

De Blauwe Reigers (*Ardea cinerea*) van het landgoed Offem in de twintigste eeuw

Hein Verkade

Inleiding

Het landgoed Offem wordt sinds 1973 bewoond door een kolonie Blauwe Reigers. Voor zover bekend, is dit in de jaren voordien nooit het geval geweest. Elk jaar wordt het aantal bewoonde nesten geteld. In eerste instantie gebeurde dit in het kader van een BMP-broedvogelinventarisatie; na 1995 is alleen de kolonie Blauwe Reigers bijgehouden. Tijdens alle inventarisaties werd op verschillende tijdstippen in het voorjaar elk bewoond nest op een kaart ingetekend.

Tot en met 1984 werd het landgoed door Kees Verweij en Dick Hoek op broedvogels geïnventariseerd, daarna door ondergetekende.

In dit artikel zal nader worden ingegaan op de ontwikkeling van de reigerkolonie op Offem. Daarnaast zal deze ontwikkeling worden vergeleken met de andere kolonies in de Bollenstreek, met name die op het landgoed 'Huys te Warmont'.

Beschrijving landgoed

Het landgoed Offem is ca. 30 hectaren groot en is gelegen op de oostelijke helling van een strandwal. Direct ten noordwesten ervan ligt de oude kern van Noordwijk-Binnen, terwijl in het zuidoosten de polder Hoogeweg zich uitstrekt, een graslandgebied met veel sloten. Het landgoed zelf wordt gekenmerkt door oude beuken- en eikenlanen. Hiertussen staat jonge aanplant van beuken en eiken. De zuidwesthoek wordt gedomineerd door een gevarieerd hakhoutbos. Op enkele plaatsen zijn uitheemse bomen en struiken aangeplant. Hieronder bevinden zich ook naaldboomsoorten. Het oppervlak bedekt met naaldbout bedraagt slechts enkele procenten van het totale landgoed. In het noordoosten ligt een weiland omzoomd door waterpartijen en oude beuken. Offem is geheel omsloten door watergangen en slechts via twee ingangen toegankelijk. Het is particulier bezit en gesloten voor publiek.

Aantalsontwikkeling op Offem en in de Bollenstreek

Na de strenge winter van 1963 werd de Blauwe Reiger officieel beschermd. Deze status, en de vele zachte winters na 1963, zorgden voor een sterke toename van het aantal.

Hierdoor werden ook steeds meer nieuwe gebieden gekoloniseerd. In dit licht moet de vestiging van het eerste broedpaar in 1973 op Offem worden gezien. De rust op het landgoed en de vele geschikte

nestbomen vormden een ideaal broedbiotoop. Tot 1980 zat er weinig schot in de ontwikkeling van de kolonie (zie tabel 1). Het totaal aantal broedparen varieerde in deze periode van één tot zeven. Blok (het Vogeljaar 1977) noemt deze bescheiden vestiging wel in zijn overzicht van de blauwereigerkolonies, terwijl deze kolonie in *Randstad en broedvogels* (1981) niet op de verspreidingskaart voorkomt.

Opvallend is, dat Blauwe Reigers in diezelfde periode ook in het landgoed Nieuw-Leeuwenhorst broedpogingen ondernamen. Dit avontuur strandde al na een paar jaar, om in de rest van de twintigste eeuw niet meer herhaald te worden. Dit is des te opmerkelijker, omdat juist hier in het begin van de twintigste eeuw wel Blauwe Reigers hebben gebroed (van Dijk & Hoek 1989).

	Offem	Warmont	Leeuwenhorst	Keukenhof
1973	1	97		
1974	1	105		
1975	6	129		63
1976	6	107		27
1977	2	114		
1978	4	109		
1979	7	96		
1980	26	90		
1981	20	96		
1982	16	100		
1983	16	96		min.30
1984	15	89		63
1985	22	84		
1986	18	69		
1987	21	68		38
1988	21	81		93
1989	28	91	1*	62
1990	40	93	1*	88
1991	33	87		
1992	27	75		82
1993	19	64		63
1994	21	80		
1995	24	74	3	min.46
1996	20	62	6	
1997	18	52	5	
1998	18	47	5	
1999	22	60		
2000	19	48		

Tabel 1. Aantal bewoonde nesten per kolonie in de Bollenstreek

* Nieuw-Leeuwenhorst

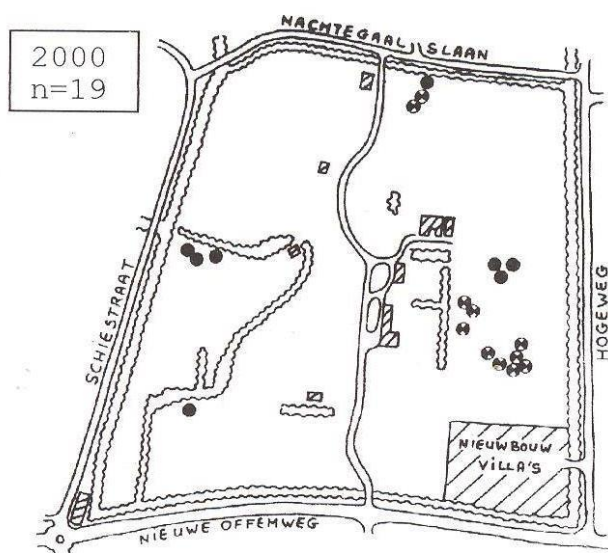
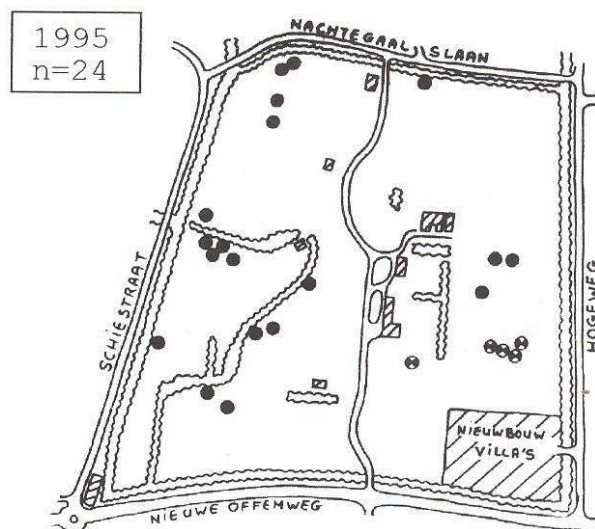
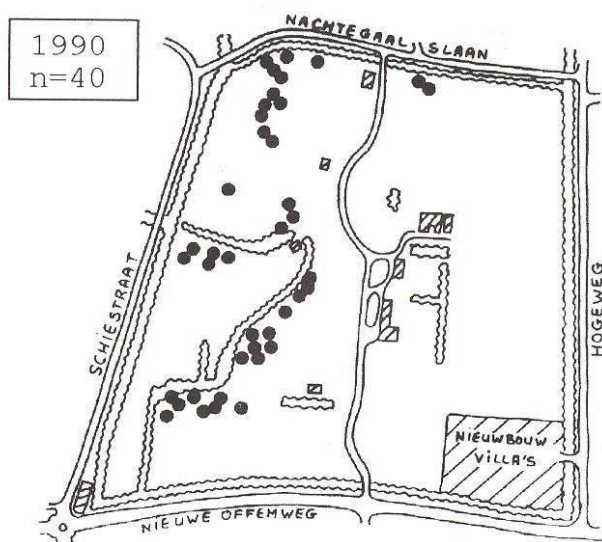
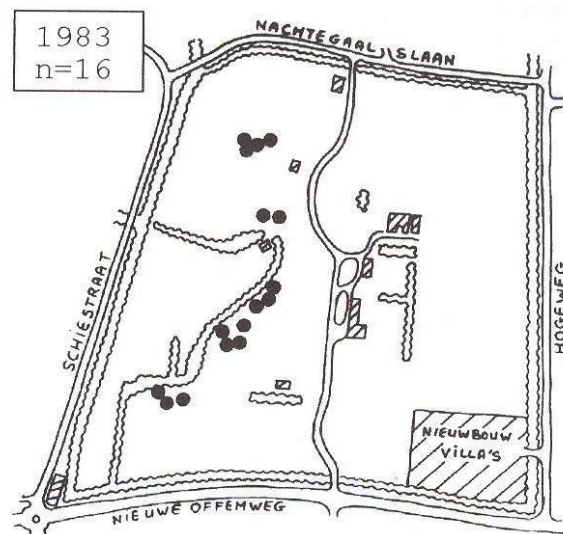
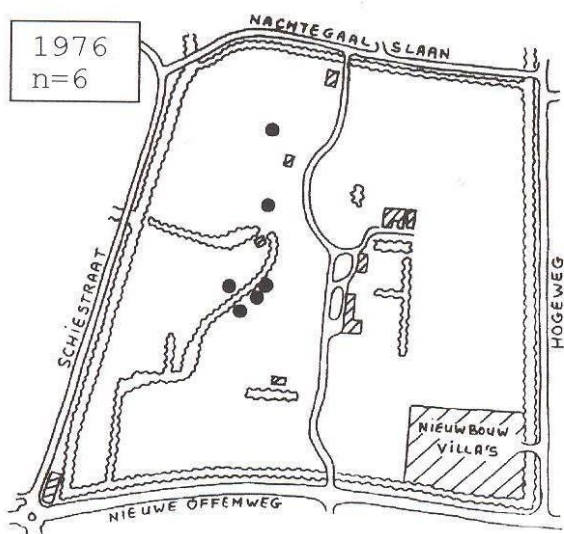

fig.1
aantal nesten en
nestplaatsen in diverse
jaren

- nesten in loofbomen
- ⊗ nesten in naaldbomen
- ☞ open water
- ▨ bebouwing
- ↗ NOORD

De grote doorbraak op Offem komt in 1980. Het aantal paren schiet omhoog van 7 naar 26, een toename van 270% in één jaar! Dit grote verschil kan niet alleen verklaard worden door natuurlijke aanwas binnen de kolonie. In de meest nabij gelegen kolonie bij het Huys te Warmont in Warmond neemt het aantal bewoonde nesten in dat jaar iets af van 96 naar 90 (P. Sevenster ongepubl.). Ook in het jaar 1979 was daar van een afname sprake, namelijk van 109 naar 96 paar. Er kan dus sprake geweest zijn van een verplaatsing naar Offem. Dit blijft gissen, want ook de strenge winter van 1979 kan zijn tol hebben geëist.

Het Huys te Warmont ligt vijf kilometer ten zuidoosten van Offem. Deze grote kolonie wordt reeds tientallen jaren door de heer Sevenster nauwkeurig geteld.

De enige andere grote kolonie in de Bollenstreek is die in het Keukenhofbos. Dit landgoed bij Lisse ligt zeven kilometer ten noordoosten van Noordwijk-Binnen en werd helaas in voornoemde periode niet geteld.

Na de grote sprong vooruit schommelt het aantal bewoonde nesten op Offem gedurende de jaren tachtig rond de twintig.

In diezelfde periode ligt het aantal bewoonde nesten in Warmond rond de 90. Dieptepunten in de reeks waren de jaren 1986 en 1987 toen minder dan 70 paar werden geteld. Vermoedelijk waren vooral de strenge winters hier debet aan.

Eind jaren tachtig piekten de aantallen in Offem tot 40 nesten in 1990, om daarna weer even snel terug te zakken naar het niveau van de periode 1985-1988. Het is opvallend dat deze aantalexplosie in Warmond nauwelijks is terug te vinden. Des te opmerkelijker is het vervolgens dat de teruggang in de jaren negentig daar in ongeveer gelijke mate plaatsgevonden heeft als op Offem. Beide kolonies zijn in 2000 gehalveerd ten opzichte van 1990.

Eind jaren tachtig en begin jaren negentig is er in het Keukenhofbos bij Lisse ook een aantal tellingen verricht. Deze laten een grillig beeld (38-93 nesten) over een te verbrokkelde tijdreeks zien om tot enige uitspraak te kunnen komen (NJN en KNNV Bollenstreek 1998).

Tenslotte dient zich in de jaren negentig een nieuwe kolonie in de Bollenstreek aan. Op het landgoed Leeuwenhorst, twee kilometer ten noordoosten van Offem, heeft zich een bescheiden aantal paren Blauwe Reigers gevestigd. Het exacte jaar van vestiging is helaas niet bekend maar ligt vermoedelijk rond 1992-1993. Vanaf 1995 ligt het aantal nesten steeds tussen 3 en 6(A. Steenvoorden ongepubl.).

Nestplaatskeuze

Begin jaren zeventig vestigden de eerste broedparen op Offem zich in het centrum van het landgoed. De hoge beuken tussen het landhuis en de grote weide ten noorden daarvan bleven ook de volgende jaren favoriet (zie fig.1). De groei van de kolonie in de jaren tachtig vond vanuit het centrum plaats langs de beukenlanen in zuidoostelijke en noordwestelijke richting. Hierdoor ontstond een min of meer lintvormige kolonie (zie fig. 1). Rond 1990, wanneer de kolonie van Offem zijn grootste aantal nesten telt, worden ook de beukenbestanden langs de Schiestraat en de Nachtegaalslaan bezet. Tot dan toe lijkt de kolonie een vrij natuurlijke ontwikkeling te hebben. Oude nesten worden ieder jaar weer gebruikt (Cramp 1977), terwijl nieuwe op geschikte plaatsen in de buurt worden gebouwd. Deze situatie verandert in de jaren negentig ingrijpend. Het aantal nesten neemt niet alleen af, ook de traditionele plekken langs de reeds genoemde lanen worden langzamerhand verlaten (zie fig.1).

Daarentegen worden steeds meer nesten aangetroffen op plaatsen waar voorheen niet werd gebroed. De aaneengesloten kolonie verbrokkelt meer en meer. Zo verschijnen er ook nesten in de zuidwestelijke helft van het landgoed.

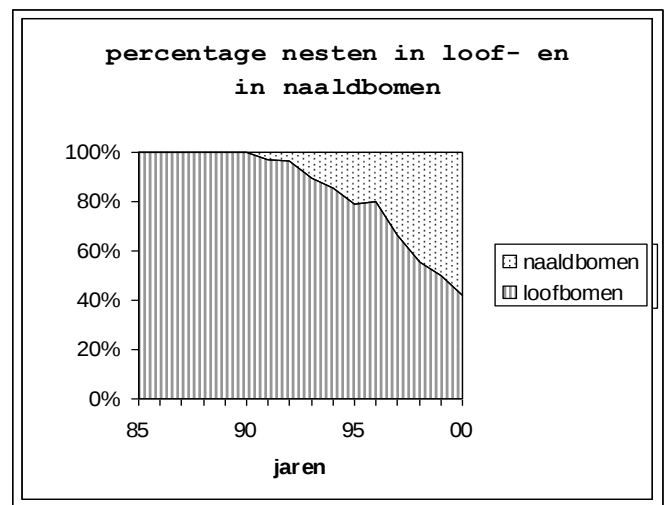

Fig.2 Percentage nesten in loof- en naaldbomen in Offem

Niet alleen de plaats op het landgoed maar ook het type nestboom veranderde. Tot 1990 werden alle nesten in loofbomen aangetroffen. Vrijwel altijd betrof dit beuken, slechts éénmaal werden een eik en een treurwilg gebruikt.

In 1991 werd het eerste nest in een naaldboom in de zuidwesthoek ontdekt. In de jaren erna nam het aantal nesten in naaldbomen gestaag toe tot 11 in 2000. Meer dan de helft van de broedparen huist dan in sparren en dennen(zie fig.2).

Dit is des te opvallender als we bedenken dat slechts enkele procenten van Offem bedekt zijn met naaldbout.

Gedurende de beschreven periode werden alle nesten op landgoed Huys te Warmont in loofbomen, voornamelijk in beuken, aangetroffen (med. P.Sevenster). Op dit landgoed is ook een klein bestand naaldbomen aanwezig.

Oorzaken van de veranderingen

Gezien de trouw aan oude nestplaatsen moeten er oorzaken voor deze veranderingen gezocht worden. Het meest voor de hand liggend is het verdwijnen van de nestbomen. Dit is echter niet het geval.

Vrijwel alle nestbomen die in de jaren zeventig en tachtig gebruikt werden, staan er nog steeds. Alleen de al genoemde (dode) eik en treurwilg zijn verdwenen. Zelfs de zware storm in januari 1990 richtte nauwelijks schade aan in het nestbomenbestand. Zelfs nu in 2001 zijn nog enkele oude, vervallen nesten terug te vinden.

Natuurlijke oorzaken lijken dus niet aan de orde, misschien brengen menselijke invloeden meer duidelijkheid.

Navraag bij de voormalige jachtopziener leverde interessante informatie op. In opdracht van de toenmalige bewoners werden vanaf eind jaren tachtig de nesten rond het landhuis verstoord. Hiermee kwam ook een antwoord op enkele vragen die in de loop der jaren gerezen waren. Zo hing in een voorjaar eind jaren tachtig een dode Blauwe Reiger vlak naast een nest in de takken. Was dit een natuurlijke dood of was de vogel van het nest geschoten? Nog opvallender was het plotselinge verdwijnen van drie nesten uit een lariks vlak achter het landhuis in het voorjaar van 1995. Later in het broedseizoen waagde één paartje het nogmaals in de inmiddels dicht met naalden bezette boom en bracht er met succes jongen groot.

Inmiddels lijkt onder de nieuwe bewoners een eind gekomen te zijn aan de vervolgingen. De afgelopen vijf jaar is het aantal veranderingen in nestplaatsen flink gedaald en groeien de nieuw ontstane subkolonies geleidelijk of blijven stabiel (zie fig.1). Bizar feit is overigens dat gedurende vorstperiodes op nauwelijks 500 meter van Offem de Blauwe Reigers werden bijgevoerd om daarna in het voorjaar te worden vervolgd op Offem.

Conclusies

Door verontrusting zijn er grote veranderingen opgetreden in kolonie op Offem. Veel oude nestplaatsen in het centrum van het landgoed werden verlaten en elders werd opnieuw begonnen. In dit licht kan waarschijnlijk ook het ontstaan worden

verklaard van de kleine kolonie in het begin van de jaren negentig op het landgoed Leeuwenhorst. Een tweede gevolg van de verstoring is een andere voorkeur voor het type nestboom geweest. Blauwe Reigers starten reeds vroeg in het voorjaar met broeden wanneer de loofbomen nog kaal zijn. Naaldbomen bieden in die periode een veel betere dekking. Dat dit zeker onder invloed van de vervolging is gebeurd blijkt uit de vergelijking met het Huys te Warmont. Gedurende dezelfde periode bleven alle Blauwe Reigers daar de loofbomen trouw, terwijl zich daar ook naaldbomen bevinden. In deze kolonie heeft geen enkele verstoring door mensen plaatsgevonden (med. P.Sevenster). Prangende vraag blijft natuurlijk hoe groot de invloed van de verstoringen op de aantalsontwikkeling van de kolonie is geweest. Op het eerste gezicht lijkt van enige invloed sprake te zijn te zijn. Na het hoogtepunt van 40 nesten in 1990 is dit aantal in de jaren erna gehalveerd!

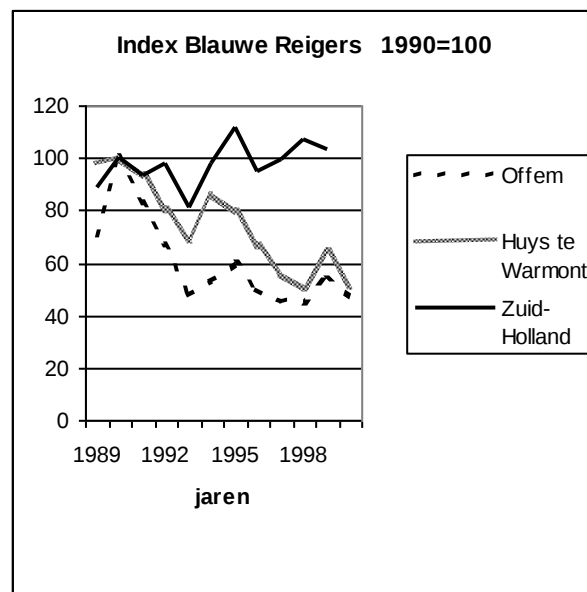

fig.3

Wanneer de aantalsontwikkeling op Offem naast die van de veel grotere kolonie van het Huys te Warmont wordt gelegd, blijkt hier een vrijwel gelijke terugval plaatsgevonden te hebben (zie fig.3). Vermoedelijk is de invloed van de verstoringen op de koloniegrootte minder ingrijpend geweest dan eerst gedacht werd.

Vergelijking met de index van SOVON (zie fig.3) voor heel Zuid-Holland en de ontwikkeling in het aangrenzende Zuid-Kennemerland (F.Hopman 2001) doet de vraag rijzen waarom de Blauwe Reiger het de laatste jaren zo slecht doet in de Bollenstreek. Zowel in Zuid-Kennemerland als in heel Zuid-Holland nam de populatie Blauwe Reigers

juist toe gedurende de laatste decade van de twintigste eeuw.

Dankwoord

Allereerst dank ik de eigenaren van het landgoed Offem, de families van Limburg Stirum, voor hun jarenlange toestemming om Offem te inventariseren op broedvogels.

Dick Hoek bewaarde al zijn gegevens uit de jaren zeventig waardoor een compleet beeld van de Blauwe Reigers van Offem kon worden gemaakt. De heer P. Sevenster stelde zijn nauwkeurige inventarisaties van het landgoed Huys te Warmont beschikbaar. Hierdoor konden de gegevens van Offem in een breder kader worden geplaatst. Arend-Jan van Dijk dook in het archief van SOVON en bracht de aantalsontwikkeling voor heel Zuid-Holland boven tafel.

Jelle van Dijk tenslotte las het concept van dit artikel kritisch door, waardoor de nodige verbeteringen konden worden aangebracht.

Literatuur

Blok, A.A. en M. Roos. 1977. *Blauwe Reiger* census 1970-1976 *Het Vogeljaar* 25: 205-223.

Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1980 *The Birds of the Western Palearctic*, Vol. 1. Oxford University Press, London.

Dijk J. van & Hoek D.M. 1989. *Vogels van Noordwijk en omstreken*. Noordwijk

Hopman F. 2001. *De reigerstand in Zuid-Kennemerland* *Fitis* 37-1: 21-22.

NJN en KNNV Bollenstreek. 1998

Het Keukenduin 800 jaar cultuur en natuur. Lisse. Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. *Randstad en Broedvogels*, Tilburg.

W. Andelaar

Als geen andere plaats leent Noordwijk zich voor een rondje groen. Met de vuurtoren als middelpunt iets oppikken van wat de natuur te bieden heeft.

Eind augustus. Als je 's morgens vroeg de deur uit stapt merk je het: De zomer is voorbij. De lucht is vochtig en het is minder warm. De koolmezen in de tuin roepen op een andere wijze naar elkaar. Nog even en de trek van de zangvogels komt op gang.

Een van de aardigste boekjes over vogeltrek is *VOGELS ONDERWEG* van Luuk Tinbergen. De jong overleden broer van Jan, de econoom en Nico, de ecooloog, is de auteur van het boekje. Beide laatsten ontvingen voor hun werk de Nobelprijs. Luuk is die eer niet te beurt gevallen, daar werd hij

niet oud genoeg voor. Wel weten we dat ook hij een knappe kop was. Nog in zijn schooltijd schreef en tekende hij enkele boekjes met veldkenmerken *VOGELS IN HUN DOMEIN* en het al genoemde boekje *VOGELS ONDERWEG*. Beide voortreffelijke werkjes, nog steeds actueel, ook al zijn ze een halve eeuw geleden geschreven. In het boekje over de vogeltrek beschrijft hij onder meer de stuwing van de trek. De vogels volgen naar hun wintergebieden een zuid-westelijk koers, stuiten op de zee en gaan dan de kustlijn volgen. Hij besteedt ook aandacht aan de wijze van vliegen en de trekgeluiden van diverse soorten vogels.

Een dergelijk boekje lezen is prima, maar nog beter is het, zelf de trek te bekijken. Noordwijk leent zich daar prima voor. Eind september tot in oktober is de beste tijd om dat te doen. Ten noorden van het dorp, daar waar het fietspad en de Oorlogsweg bij elkaar komen, is een hoge duintop. Vanaf die top is de trek goed te zien als de vogels tegenwind hebben. Meteen zuid-oosten windje vliegen ze bijna om je hoofd.

Luuk Tinbergen zegt er in zijn boekje het volgende van:

Al die vogels worden beheerst door de zelfde machtige drang en vliegen vast gericht op hun ver verwijderde doel. Op bepaalde dagen vormen ze een haast ononderbroken stroom, die uren lang door kan gaan. Voor de ware vogelaar is zo'n dag onvergetelijk; als hij (of zij) er eenmaal de indruk van ondergaan heeft, zal hij (of zij) er altijd aan terug denken. Er zijn dan ook mensen, die thuis geen rust meer hebben als de vogels goed trekken. De schrijver moet bekennen dat hij er een van is.